

G-FORS¹ Projekt

A kutatási koncepció rövid összefoglalója

A G-FORS kutatási program az EU 6. keretprogramjának 7. prioritása (Állampolgárok és kormányzás a tudásalapú társadalomban) alatt valósul meg. A program a Metropolregion of Hannover, EUROCITIES vezetésével, és tíz egyetem illetve kutatóközpont közreműködésével valósul meg: University of the West of England, Bristol, Darmstadt University of Technology, University of Warsaw, University of Twente, Politecnico di Milano, University of Göteborg, Norwegian Institute for Urban and Regional Research, Panteion University, MTA RKK DTI, és IRS - Erkner (Németország).

A projekt alapvető célja

A tudás, az innováció és a tanulás napjainkra kulcsmomentummá vált a fenntartható fejlődésben/fejlesztésben. A környezetpolitika és a szabályozás is egyre inkább a küszöbértékek meghatározása felé mozdul el, melyhez egyre hatékonyabb tudás-felhasználás szükséges.

A kutatás tudás-alapú megközelítése azonban nem magára a környezetpolitika eredményeire fókuszál (kevesebb károsanyag kibocsátás, hatékonyabb, versenyképesebb és környezetkímélőbb nyersanyag-felhasználás stb.), hanem a kormányzás és a tudás egyesített hatására a fenntarthatóság kontextusában (milyen típusú tudás és kormányzási mód vezet el a hatékony környezetpolitikához).

A tudástípusok létrejötte és használata azonban függ a szabályozási rendszer sajátosságától és a szereplőktől mely a *kormányzási intézkedés (governance arrangement)* kifejezésben, valamint a fogalom vizsgálatában, és magában a fogalom által jelölt folyamatban érhető tetten. A tudás használata és elérése formális és informális szabályrendszerek által van behatárolva

Ezért a kutatás alapcélja a következő kérdéshez kapcsolódik: **A konkrét intézményesítés és bizonyos kormányzási módokhoz kapcsolódó gyakorlati törvényhozás (jogszabályok létrehozása, rendeletek, végrehajtási rendelkezések, utasítások) vajon hogyan hatnak a politikák hatékonyságára (pl. a környezetpolitika eléri e célját, hogy az embert körülvevő környezetet védje) és legitimitációjára, megcélözva a fenntarthatóság tárgyát, különböző tudástípusokat generálva és használva? Vagyis milyen tudástípusok (helyi tudás, szakértői tudás, vezetői tudás stb.) együttes jelenléte és aránya, valamint milyen kormányzási módok (pl. érvelő-vitázó, alkudozó, hierarchikus stb.) megjelenése segíti a leghatékonyabban a fenntarthatósági érdekek érvényesülését?**

A kutatás egy analitikus modellt kíván kifejleszteni fókuszálva a különböző kormányzási módok és a különböző tudásformák összefüggésére, szinergiájára.

Valamint választ kíván adni arra a kérdésre, hogy vajon különböző tudásformák hatnak-e egymásra, illetve hogyan hatnak egymásra bizonyos kormányzási intézkedésekben, létrehozva a „visszaható tudást” (reflective knowledge) és hozzájárulva a fenntarthatóság egy még jobban legitimált megértéséhez.

(Pl: A fenntarthatóság kérdésköre alapvetően számunkra azt sugallja, hogy a vele való foglalkozás környezeti, tudományos, közgazdasági vagy egyéb szakértői tudást igényel az egész, a fenntarthatóság érdekében)

¹ www.gfors.eu

cselekvő és résztvevő szereplőktől, és folyamatok végbementele során. De vajon ezen kívül szükségeltetik-e más fajta tudás? Ha igen, milyen?)

Ahogy említésre került, a kutatás elsősorban tudás-alapú megközelítéssel dolgozik. Először is azonban tisztáznunk kell, hogy a tudás vizsgálata, mint olyan nem redukálódik le a tudományos és technikai tudás vizsgálatára. A „tudás-kép” (KnowledgeScape) koncepciót használva (Matthiesen 2005, 2006a és 2006b) (mint eset-specifikus konfiguráció, vagy a különböző tudásformák kötege) a kutatás során megkülönböztetünk: tudományos tudást, intézményi tudást, mindennapi tudást, helyi tudást, vezetői tudást, piaci tudást, stb... (Illetve a kutatás részben arra is irányul, hogy a koncepció, valamint a hipotézis során felvázolt tudásformákon kívül, milyen egyéb tudástípus lelhető fel a vizsgálandó szereplőknél és folyamatokban.)

Az űr betöltése

Álláspontunk szerint a tudás folyamatosan használatban van, azonban a szereplők által cserélődik és termelődik a kormányzat és a politikai rendszerek minden szintjén.

A rés (szakadék) a szakértői-, tudományos-, és technikai tudás, valamint <---> a helyi-, és mindennapi tudás között egy közös tudás-konstellációt mutat a környezeti döntéshozásban. Ez az űr betölthető decentralizált és résztvevő folyamattal. Frank Fischer ezt a helyi tudást létrehozó és elérő folyamatot *résztvevői informálódásnak (participant inquiry)* nevezi. A résztvevői informálódás leírja az előzetesen nem formulált tudás létrejöttének és cirkulációjának különféle folyamatait. A tervezési elmélet és gyakorlat számtalan lehetőséget kínál a kutatás számára a résztvevői informálódás végrehajtására. Így lehetőség kínálkozik arra, hogy felfedezzük a nem-tudományos technikai vagy környezeti tudást.

Ezért a környezeti (környezetvédelmi tárgyú) kutatásainkban nem csak a formális tudományos infrastruktúra kerül górcső alá, hanem a (helyi) kormányzati intézkedések, amelyek szabályozzák vagy éppen lehetővé teszik a különböző tudástípusok létrejöttét.

A kormányzati intézkedések, szabályozási rendszerek (mint pozíciós szabályok), aggregációs és információs szabályok kötegeiből állnak, melyek mindegyikének eltérő hatása van tudások kombinációjára, alkalmazására és kereskedelmére. Így kutatásunk a következő kérdésekre koncentrálnak:

- **Melyek a domináns tudásformák az egyes esettanulmány területeken (DDROP SKV, Pécsi Hőerőmű részvétele a magyar emisszió-kereskedelmi rendszerben) és kik a birtokosai a megfelelő tudástípusoknak (a folyamat szereplői milyen tudástípusokat érvényesítenek a folyamat során)?**
- **A kormányzati intézkedések hogyan segítik a nem-tudományos mindennapi tudás és a tudományos (és vagy high-tech és szakértői) tudás közti határ átlépését (az űr betöltését)?**
- **A kormányzás mely tipikus módjai/intézkedései (pl. érvelő-vitázó, alkudozó, hierarchikus stb.) ösztönzik és mozdítják elő, avagy akadályozzák illetve gátolják a kifejlődését és alkalmazását a tudásformáknak, különböző tudástípusoknak.**

Megközelítésünk szerint a különböző tudás”termékek” a különböző kormányzati módokhoz (piaci, hierarchikus és hálózati) is kapcsolódnak.

A fenntarthatóság

A mi felfogásunkban a fenntarthatóság eltér a Brundtland Reportban megfogalmazottaktól. Ezekben a megközelítésekben általában valamiféle független kritériumon alapul a fenntarthatóság mérése, mely beleépül a különböző politikai programokba is. A téma tárgyalásakor a szakértők elsősorban a végrehajtott politika eredményére és hatására koncentrálnak valamiféle fix „indikátor-katalógus” segítségével (*Ilyen pl. a fenntarthatósági értékrend az Stratégiai Környezet Vizsgálat készítésekor, vagy az emisszió-kereskedelemben az egyes kibocsátási egységek mennyisége*). Ez a megközelítés a kutatásunk számára két dolog miatt kétséges:

1. A fenntarthatóság nem egy abszolút, hanem egy relatív fogalom, amelyet nem lehet függetleníteni annak politikai, szociális gazdasági és széles térbeli-társadalmi kontextusától az elemzések során. A fenntarthatóság különösen nagymértékben **függ a helyi tudástól**. (A szemantikai nyíltsága a fenntarthatóság fogalmának, pedig további vitára adhat okot az elemzés során)
2. A fenntartható fejlesztés/(fejlődés) indikátor-alapú megközelítése nem adja meg az **egymásrautaltság mérésének** a lehetőségét, és a politikák integrációját is akadályozza. Ezért hivatkozunk a „*visszaható tudásra*”. A „visszaható tudás” a céltudatos interakciókból és a különböző tudástípusok észlelt egymásrautaltságból fejlődik ki, sajátos térbeli-társadalmi kontextusokban és ezen tudásformák kreatív interakcióját, valamint azok egymásrautaltságát reprezentálja egy bizonyos/adott kontextuson belül.

Kutatásunkban kombinálni próbáljuk gazdasági, társadalmi és ökológiai hatásokon alapuló mérés alapú megközelítést a kormányzás és tudáskonceptiókkal. A fenntarthatóság, mint eszme azért is lehet jó terep a kutatásra, mert - mint ahogy Lafferty (2004) megfogalmazza - a fenntarthatóság a különböző politikák integrációjának színhelyeként, valamint a szektorok közötti koordináció terepeként is megjelenik.

A fenntarthatóság *kulcskérdése* tehát az, hogy vajon a *környezeti, gazdasági és társadalmi vonatkozások összehangoltak-e* és hogyan?

A kutatás tehát *nem elsősorban a politikák eredményére* koncentrálnak, hanem a folyamatra, illetve a folyamaton túl lévő szintekre.

Nemzetközi összehasonlíthatóság

A lehetséges kormányzati intézkedések, a társadalmi szereplők, valamint a megfelelő tudásformák kifejlődésének és integrálódásának vizsgálata három - az EU törvényhozása által erőteljesen érintett - környezetpolitikai területen fog megtörténni: **levegőszennyezés, stratégiai környezeti vizsgálat, valamint emisszió-kereskedelem**. Minden - az összefoglaló elején felsorolt nemzetközi kutató partner két területet választ a fenti háromból. Intézetünk (MTA RKK DTI) a két utóbbi területen fogja végezni a kutatást.

A kutatás folyamánya, hogy ezek a politikák hogyan ösztönzik a tudáshasználatot és a kormányzás bizonyos formáit, melyek pozitív módon járulnak hozzá a fenntarthatósághoz.

A kutatásban a nemzeten belüli, különböző szintű regionális szereplők (regionális, mikro-regionális, települési, vállalati) reprezentálják a területi szintet, ahol a nemzeti, nemzetek-

feletti, valamint globális kihívások találkoznak a helyi vonatkozásokkal és környezeti hatásokkal.

Az esettanulmányok tehát a területi hierarchiában alacsonyabb szinten lévő folyamatokra kíváncsiak (regionális, helyi szint).

A politika tudomány szerepe

Az 1990-es évektől a politika tudomány érdeklődése a politikai változások megértése kapcsán a tanulás, az érvelés(vita) valamint a kommunikációs folyamatok elemzése felé fordult, olyan faktorok használatával mint a „hit”, az „idea”, vagy a „tudás”.

A politikatudomány kognitív irányba történő elmozdulása, valamint a politikai változások, és azok okainak megértésével kapcsolatos viták egyre nagyobb mértékben irányították a figyelmet a „tanulás” fogalma felé.

Jelen kutatás éppen a tudás elemeinek meghatározásával (mely a tanulás folyamata során átalakul), valamint a tanulási folyamatnak az aktuál-politika eredményeire történő hatásával foglalkozik, tekintetbe véve az egyén (a folyamat során a folyamatban részt vevő szereplők) tanulását, és az így szerzett tudás alkalmazását, illetve változását az intézményi (illetve jogszabályok által meghatározott) keretekben.

A politikai játszmater vizsgálatánál a fő kérdés: Hogyan zajlik a tanulás folyamat? Ehhez a Habermas-i kommunikációs cselekvés elméletét hívjuk segítségül, amely nem csak a kommunikációs térben végbemenő *alku* folyamatának elemzésére, hanem a *vitára*, mint ellentétes interakcióra, mint szintén elemzendő kommunikációs formára utal. Ezen folyamatok vizsgálata során tehát reményeink szerint sikerül azonosítanunk a kormányzási-végrehajtási folyamatok során megjelenő tanulási folyamat sajátosságait.

A kutatás által megfogalmazott konkrét célok

A kutatás tehát **három fő koncepció** mentén - a **tudás, a tanulás és a kormányzás** - az alábbi hiányosságok feltárását és megoldását célozza meg:

- **Egy olyan kormányzási szemlélet kidolgozása, mely különbséget tesz a kormányzási módok között, és összekapcsolja az (neo)intézményes gondolkodásmódot a szabályozási rendszerben egy cselekvő-központú perspektívával**
- **A különböző tudásformák és a „TudásKép” pontos definiálása**
- **A két koncepció összekapcsolása, összefogása (tudás és kormányzás) egy innovatív keretbe, a „fenntarthatóság orientált kormányzás” tanulmányozása érdekében, amely arra a kérdésre irányul, hogy a tudás különböző formái hogyan viszonyulnak és hatnak egymásra a különböző kormányzati intézkedések kontextusában a fenntartható fejlődésre tekintettel**
- **kifejleszteni a saját politika-orientált tanulási folyamathoz kapcsolódó felfogásunkat az említett keretek között, valamint a tudás és kormányzás koncepciókra vonatkoztatva**
- **javaslatétel metodológiai/kutatás-módszertani eszköztárra (mint pl. a diskurzus analízis), mely segíthet a speciális tudásformák és átalakulásuk fellelését az empirikus esettanulmányaink feldolgozásakor**

- **kifejleszteni kutatási „irányító kérdéseket”, melyek segítenek a kidolgozott keretrendszer empirikus tesztelésében a korábban említett EU-s politikák és nemzeti végrehajtásuk esettanulmányozása kapcsán (levegőszennyezés, SKV, emisszió-kereskedelem)**

A kutatás módszere

Mivel a tudás, mint fogalom kutatása kvantitatív eszközökkel kizárólagosan nem lehetséges, így nagy hangsúlyt helyezünk a kvalitatív módszerekre is. A kutatás fő része a begyűjtött dokumentumok elemzése révén történik

Nyomtatott és elektronikus sajtóanyagok, cikkek, vélemények, jogszabályok, jegyzőkönyvek, bizottsági és egyéb szervezeti ülések-, fórumok-, meghallgatások leiratai, egyéb dokumentumok

Ezen dokumentumok elemzése többek között gyakorisági-, és diskurzus analízissel történik.

A dokumentumelemzéseket kérdőíves megkérdezések, résztvevő megfigyelések, valamint interjúk kell, hogy kiegészítsék, illetve cizellálják.

A kutatás alapját szolgáló probléma orientáció tehát két konkrét területet dolgoz fel esettanulmányként:

1. A 2006-ban elkészült, a Dél-Dunántúli Regionális Operatív programhoz kapcsolódó Stratégiai Környezeti Vizsgálat folyamatát (illetve, amennyiben szükséges a 2003-as ROP SKV folyamata is elemzésre kerül). A folyamatot a 2001/42 EK irányelv hazai jogszabályokba történő iktatástól kezdődően a közbeszerzési eljárásokon át a végső dokumentum megszületéséig, illetve annak a Bizottsághoz történő benyújtásáig kívánjuk végig kísérni)
2. A Pécsi Hőerőmű magyar emisszió-kereskedelmi rendszerben történő részvételének folyamata került vizsgálat alá (A folyamatot a 2003/87 EK irányelv hazai jogszabályokba történő foglalásától kezdődően a nemzeti kiosztási tervek létrehozásán át a végrehajtási és egyeztetési folyamatokig minden diskurzust és folyamatot végig kívánunk vizsgálni.)

Összeállította Varjú Viktor tudományos segédmunkatárs, MTA RKK